

здорового образу життя в інтернатних закладах, в частности, среди воспитанников начальной школы.

Ключевые слова: здоровье, здоровый образ жизни, формирование здорового образа жизни, формирования здорового образа жизни воспитанников интернатных учреждений, особенности формирования здорового образа жизни детей младшего школьного возраста школ-интернатов.

VAKULENKO YELENA, DZYUBA T., *Osobennosti formirovaniya zdorovogo obraza zhizni vospitannikov internatnykh uchrezhdeniy .*

The dramatic changes taking place in all spheres of society require new approaches to education and socialization of the younger generation. The main objective of modern schools, including boarding schools, education is a competent individual who not only has knowledge but also know how to apply them in life, maintain and strengthen their health, to overcome the difficulties of life, provide resistance to negative social influences. In this regard, special importance is purposeful formation at pupils of boarding schools and skills of healthy lifestyle. The most vulnerable to the formation of values of health and healthy lifestyle among students of residential schools is younger students. The article highlights the results of a study on healthy lifestyle in institutions, particularly among primary school pupils zahalnoosvitnih boarding schools.

Keywords: health, healthy lifestyles, healthy lifestyle, healthy lifestyle pupils of boarding schools, especially promoting healthy lifestyles primary school children boarding schools.

УДК 316.61(045)

Дябел Л.І.

РОЗВИТОК САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ ЇЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

В статті проаналізовано вивчення проблеми особистості у суспільних науках: психології, педагогіці, соціальній педагогіці, соціології. Розглянуті поняття «самоактуалізація», «особистість», «соціалізація». Досліджено психологічні підходи, загальною думкою яких є визначення поняття «особистості» як стійкої системи соціально значущих рис людини, зумовлених її включеністю до системи суспільних відносин і сформованих у процесі спільної діяльності і спілкування з іншими людьми. Доведено, що однією із центральних проблем, безпосередньо пов'язаних з питаннями про

сутність особистості, її становлення та розвитку, є процес соціалізації індивіда. Соціалізація розглядається як саморозвиток особистості в процесі її взаємодії з різними соціальними групами, інститутами, організаціями, у результаті якої виробляється активна життєва позиція особистості. З'ясовано, що умовою соціалізації є культурна самоактуалізація особистості, її активна робота над своїм соціальним удосконалюванням.

Ключові слова: самоактуалізація, особистість, соціалізація.

На сьогодні у сучасному суспільстві зростає інтерес до проблем можливостей людської особистості. Майже всі суспільні науки звертаються до дослідження людини як предмету: проблема особистості стоїть в центрі філософського, соціологічного, педагогічного знання; нею займається і психологія, і історія, демографія, етика, інші науки. Дослідження проблем особистості, які вивчає кожна із вищезгаданих наук, передбачає комплексний підхід, а він можливий лише при достатньо точному визначенні межі пошуку для кожної із включених дисциплін.

Досконале вивчення проблеми особистості, зокрема її соціалізації, не залишило без уваги й уряд нашої держави. Так, впровадження галузі науки із соціальної педагогіки в Україні означало поворот у ставленні суспільства до проблем дитинства й молоді, зумовлений загальними тенденціями гуманізації та демократизації соціального життя в країні.

Незважаючи на численні спроби знайти загальні підходи, в працях дослідників існує багато визначень особистості, що пов'язано з багатозначністю цього поняття. З одного боку, воно позначає конкретного індивіда (особу) як суб'єкта діяльності в єдності його індивідуальних властивостей (одиничне) і соціальних ролей (загальне) (І.С.Кон) . З іншого боку, особистість розуміється як соціально визначений індивід, який інтегрує соціально значущі риси, утворені в процесі прямої і непрямої взаємодії з іншими людьми, що й робить його суб'єктом праці, пізнання і спілкування. Саме тому метою нашої статті є вивчення розвитку самоактуалізації особистості в процесі її соціалізації.

Точку зору, згідно з якою особистість — це людина, яка є носієм певних якостей, поділяє багато дослідників, особливо психологів, але щодо якостей, або властивостей, які є визначальними, суттєвими, існують різні думки. Так, для психологів: В.М. М'ясищева — це відношення, для К.К.Платонова — свідомість; для І.Т. Бжалави, Д.М. Узнадзе, А.С. Прангшвілі — установка, для Л.І. Божович — позиції та мотиви тощо. Узагальнюючи ці відомі підходи, можна визначити, що особистість — це стійка система соціально значущих рис людини, зумовлених її включеністю до системи суспільних відносин і сформованих у процесі спільної діяльності і спілкування з іншими людьми.

Людина не народжується особистістю, а стає нею, тому однією із центральних проблем, безпосередньо пов'язаних з питаннями про сутність особистості, її становлення та розвитку, є процес соціалізації індивіда.

Існують різні точки зору на соціалізацію. У відповідності з однією з них, процес соціалізації означає включення природно-біологічних механізмів індивіда в діяльність та співіснування із соціальним середовищем, у результаті чого відбувається олюднення тваринно-подібної людської істоти. У традиційній вітчизняній соціології соціалізація розглядається як саморозвиток особистості в процесі її взаємодії з різними соціальними групами, інститутами, організаціями, у результаті якої виробляється активна життєва позиція особистості.

Важливо мати на увазі, що соціалізація є процес, який триває протягом усього життя людини. У зв'язку з цим, розрізняють певні етапи соціалізації: дотрудовий (дитинство, навчання), трудовий й післятрудовий.

Соціалізацію не слід зводити до освіти й виховання, хоча вона й включає ці процеси. Соціалізація особистості здійснюється під впливом сукупності багатьох умов — як соціально-контрольованих й спрямовано-організованих, так й стихійних, що виникають спонтанно. Вона є атрибутом способу життя особистості та може розглядатися як її умова й як результат. Безперечною умовою соціалізації є культурна самоактуалізація особистості, її активна робота над своїм соціальним удосконалюванням. Якими б сприятливими не були умови соціалізації, її результати багато в чому залежать від активності самої особистості.

Самоактуалізація – прагнення людини до максимально повного вияву і розвитку своїх можливостей, до актуалізації особистісного потенціалу. На думку американського психолога А.Маслоу, самоактуалізація – це бажання стати всім, чим можливо, це потреба у реалізації свого потенціалу. Це складний шлях, пов'язаний із переживанням страху невідомого і відповідальності, але в той же час, і шлях до внутрішнього повноцінного життя. Людина, яка вийшла на рівень самоактуалізації, не обтяжена заздрістю, злістю, не схильна до егоїзму, депресій та песимізму. Поняття самоактуалізації запропонував психотерапевт К.Гольдштейн у 1939 році для визначення процесу актуалізації тих можливостей організму, які закладені в ньому від природи. Для К.Роджерса, представника гуманістичної психології, само актуалізація – сила, яка змушує людину розвиватися на різних рівнях, від опанування моторними навичками до найвищих творчих злетів. Потреба у самоактуалізації виступає як вища людська потреба, як головний мотиваційний чинник. А.Маслоу запропонував ієрархічну модель мотивації, у якій фундаментальні потреби розміщені на п'яти рівнях: 1-й рівень – фізіологічні потреби(вода, їжа, сон тощо); 2-й рівень – потреби у безпеці (стабільність, забезпеченість, порядок); 3-й рівень – потреби любові і приналежності (сімя, дружба); 4-й рівень – потреба в повазі(самоповазі, визнанні); 5-й рівень – потреба самоактуалізації (розвиток здібностей). Згідно

цієї концепції, вищі потреби можуть спрямовувати поведінку людини лише тією мірою, якою задоволені потреби нижчих рівнів. У загальній психології особистість – це системна якість, набута індивідом у процесі діяльності (стійка система мотивів, установок). В соціальній психології особистість розглядається крізь її взаємостосунки із соціальною групою.

Важлива особливість особистості – вміння уникати ототожнення себе як певної цілості з конкретними формами своєї соціальної поведінки, вміння „бути” та „здаватись”. Мобільність особистості, вміння змінювати стиль поведінки, чітко реагувати на зміни у соціальних вимогах є важливим елементом регулювання соціальних взаємодій.

В рамках теорії ролей (Т.Парсонс, М.Вебер, Р.Ліптон в соціології, Дж.Мід, М.Кун, Ч.Кулі в психології) особистість в кожній конкретній ролі проявляє себе як індивід, як носій групових норм. С точки зору рольової концепції особистості, яка досліджує людську якість „здаватись”, не існує „особистості” взагалі. Рольова концепція особистості передбачає розшарування образу „Я” на функціонально-рольове „Я” та первинне базисне „Я”, незадіяне в повсякденній діяльності, що ретельно оберігається особистістю від сторонніх поглядів.

В ситуації виходу за рамки соціальної ролі актуалізуються інші якості особистості – потреба в самоактуалізації, рефлексивно-інтегруючих здібностях, самопроектуванні особистості. Особистість у даному випадку проявляє себе не як індивід – носій загальних норм, цінностей, а як індивідуальність.

В психологічній теорії самоактуалізації (А.Маслоу, Г.Олпорт, К.Роджерс) сутність особистості інтерпретується як неперервне прагнення до самовиразу. Особистість порушує стійкість соціальних відносин, встановлює нові правила комунікації. Як стверджує А. Маслоу, «процес актуалізації передбачає розвиток чи відкриття свого істинного Я й розвиток потенціалу» [1, с. 354], що передбачено соціальною педагогікою, зокрема завдяки соціалізації особистості.

У загальній психології під особистістю частіше розуміють деяке ядро, інтегруючий початок, який пов’язує в одне ціле різні психічні процеси індивіда та повідомляє його поведінці необхідну послідовність та стійкість. В залежності від того, в чому полягає такий початок, теорії особистості розділяються на психобіологічні (У. Шелдон, США), біосоціальні (Ф. Олпорт, К. Роджерс, США), психосоціальні (А. Адлер, К. Хорні та інші неофрейдисти, США), психостатистичні („факторні” – Р. Кеттел, США; Г. Айзенк, Британія) тощо. За Л.С. Виготським та його послідовниками, внутрішні процеси людської психіки складаються на основі інтерпсихологічних, міжособистісних процесів. Індивід формує свій внутрішній світ шляхом засвоєння, інтеріоризації, історично створених форм та видів соціальної діяльності та, в свою чергу, виражає, екстеріоризує, свої психічні процеси. Тобто, „соціальне” та „індивідуальне”, на перший погляд, є

протилежностями, які пов'язані між собою генетично та функціонально, але насправді тісно поєднуються саме у соціальній педагогіці.

У соціальній психології під соціалізацією здебільшого розуміють “процес, у ході якого людська істота з певними біологічними задатками набуває якостей, необхідних для її життєдіяльності в суспільстві” [5, с. 235]. Завдяки соціалізації людина залучається до соціального життя, одержує і змінює свій соціальний статус й соціальну роль. Соціалізація — тривалий і багатоактний процес. Адже суспільство постійно розвивається, змінюються його структура, мета і завдання, цінності й норми. Водночас протягом життя багаторазово змінюється людина, її вік, погляди, уподобання, звички, правила поведінки, статуси і ролі. Завдяки соціалізації люди реалізують свої потреби, можливості й хист, налагоджують відносини з іншими членами суспільства, їх групами, соціальними інститутами і організаціями, з суспільством загалом. Все це дає змогу їм почуватися в суспільстві, соціальному житті впевнено. Водночас соціалізація — найважливіший чинник стабільності суспільства, його нормального функціонування, наступності в його розвитку.

Отже, соціалізація особистості є специфічною формою привласнення нею тих суспільних відносин, що існують в усіх сферах життя. Основою соціалізації є освоєння індивідом мови соціальної спільноти, мислення, форм раціональності й чуттєвості, сприйняття індивідом норм, цінностей, традицій, звичаїв, зразків діяльності тощо. Індивід соціалізується, включаючись у різноманітні форми соціальної діяльності, засвоюючи характерні для них соціальні ролі. Тому соціалізацію особистості можна розглядати як сходження від індивідуального до соціального. Водночас соціалізація передбачає індивідуалізацію, оскільки людина засвоює існуючі цінності вибірково, через свої інтереси, світогляд, формуючи власні потреби, цінності.

На думку А.Й. Капської, індивідуалізація є невід'ємною частиною соціалізації. Оскільки, по-перше, “ не існує однакових процесів соціалізації, індивідуальний досвід кожної особистості є унікальним і неповторним”. По-друге, “ у формуванні індивідуальності саме й полягає зміст соціалізації ” [2, с.7].

Соціалізація особистості – це “процес перетворення людини на суспільний індивід, утвердження її як особистості, включення у суспільне життя як активної і дійової сили” [4, с. 414]. Але індивід, оволодіваючи новими ролями і правилами, “оволодіває водночас спроможністю створити щось нове, удосконалювати і перетворювати себе і світ” [3, с. 7]. Тобто, соціалізація – це ще й двосторонній процес, який включає, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, з другого боку, процес активного відтворення системи соціальних зв'язків індивідом за рахунок його активної діяльності, активного включення в соціальне середовище.

Орієнтація на людину, фундаментальні цінності, рішуча демократизація освіти – ось ті підвалини, на яких базується освіта третього

тисячоліття. Сьогодні для вирішення нагальних питань трансформації освіти, потрібна радикальна гуманізація освіти, посилення особистісного виміру в педагогічній науці. Гармонійно розвинена особистість має бути головною метою і змістом усієї системи освіти. Зміст та форми виховання нового покоління визначаються рівнем розвитку суспільства, наявними в ньому суспільними відносинами. Від розвитку суспільства залежить те, що воно може передати своєму новому поколінню, які умови воно може створити для його розвитку. Поступово і послідовно засвоюючи соціальні норми, цінності, способи діяльності, індивід соціалізується. “ Культура людства перетворюється в його особистісну культуру, в сукупність його ціннісних, світоглядних установок і переконань ” [2, с. 7]. Необхідно підкреслити, що для найбільш точного визначення індивідуальної тактики щодо соціалізації особистості важливо дізнатися, які аспекти її розвитку, поведінки, навчання зумовлені спадковістю, а що є наслідком впливу середовища в процесі його життя. Тільки спираючись на такий аналіз, можна уникнути примусу, педагогічного свавілля, “ ламання ” особистості, необхідно знайти в індивідуальних особливостях своєрідні “ опорні пункти ” для педагогічного впливу, для її соціалізації.

У таких ситуаціях, які вимагають невідкладної реакції педагога, необхідно мати вичерпну інформацію про становище дитини у сім’ї, взаємин з батьками, його психологічний стан, настрої тощо. Такі знання дають можливість більш-менш адекватно визначити мотиви його негативних вчинків, лінії поведінки і прогнозувати можливі наслідки дій педагога.

Тому сьогодні педагогіка як наука і мистецтво виховання прагне до ідеалу досконалої людини. Тому так важливо віднайти цей індивідуальний підхід, який забезпечує єдність педагогічного спрямування і власних зусиль особистості. Самовиховання, само соціалізацію особистості потрібно постійно спрямовувати й підтримувати.

Використана література:

1. Маслоу А. *Новые рубежи человеческой природы* / Пер. С англ.- М.: Смысл, 1999. – 425 с.
2. *Практична педагогіка виховання. Посібник з теорії та методики виховання.* За ред. Красовицького М.Ю. Упорядник Іванюк Г.І. „Плай”. – Київ – Івано-Франківськ: 2000. – 218 с.
3. *Соціальна педагогіка. Навчальний посібник* / За ред. А.Й. Капської. – К., 2000. – 264 с.
4. *Соціальна робота: Короткий енциклопедичний словник // Соціальна робота. Книга 4.* – К.: ДЦССМ, 2002. – 536 с.
5. *Социальная психология: Учебное пособие для студентов педагогических институтов* / А.В. Петровский, В.В. Авраменкова,

М.Е. Зеленова и др.; Под ред. А.В. Петровского. – М.: Просвещение, 1987. – 224 с.

ДЯБЕЛ ЛАРИСА ИВАНОВНА, *Развитие самоактуализации личности в процессе ее социализации.*

В статье проанализировано изучение проблемы личности в общественных науках: психологии, педагогике, социальной педагогике, социологии. Рассмотрены понятия "самоактуализация", "личность", "социализация". Исследованы психологические подходы, общим мнением которых является определение понятия "личности" как стойкой системы социально значимых черт человека, предопределенных ее включенностью в систему общественных отношений и сформированных в процессе общей деятельности и общении с другими людьми. Доказано, что одной из центральных проблем, непосредственно связанных с вопросами о сущности личности, ее становлении и развитии, есть процесс социализации индивида. Социализация рассматривается как саморазвитие личности в процессе ее взаимодействия с разными социальными группами, институтами, организациями, в результате которой производится активная жизненная позиция личности. Выяснено, что условием социализации является культурная самоактуализация личности, ее активная работа над своим социальным совершенствованием.

Ключевые слова: самоактуализация, личность, социализация

DYABEL LARISA, *Development of actualization of personality in the process of her socialization.*

In the article the study of problem of personality is analysed in social sciences: to psychology, pedagogics, social pedagogics, sociology. Considered concepts "actualization", "personality", "socialization". Psychological approaches, the general idea of that is determination of concept "personalities" as a proof system of the socially meaningful lines of man, predefined by her included to the system of public relations and formed in the process of joint activity and intermingling with other people, are investigational. It is wellproven that one of central problems, directcoupled with questions about essence of personality, her becoming and development, is a process of socialization of individual. Socialization is examined as саморозвумок of personality in the process of her cooperating with different task forces, institutes, organizations, as a result of that active vital position of personality is produced. It is found out, that the condition of socialization is cultural самоактуалізація of personality, her active prosecution of the social perfection.

Keywords: actualization, personality, socialization